УДК 338.48:330.341.1 http://doi.org//10.31548/bioeconomy2019.01.050

ТУРИЗМ ЯК ФАКТОР СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ЙОГО ІННОВАЦІЙНІ НАПРЯМИ

І. П. КУДІНОВА, *кандидат економічних наук, доцент*
ORCID 0000-0002-1324-3840
Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ
E-mail: ikudinova@nubip.edu.ua

Анотація. *Дослідження розвитку туристичної індустрії є актуальною проблемою, що зумовлена його суспільною значимістю. Туризм є однією з найбільш динамічних і прибуткових галузей світової економіки. У статті охарактеризовано туризм як фактор соціально-економічного розвитку, що сприяє зміцненню і поширенню економічних, соціальних і культурних зв'язків. Виділено характерні ознаки появи інновацій у туристичній діяльності, які полягають у зростанні потреб населення у знайомстві зі способом життя в інших регіонах і отримання нових знань, у перенасиченні населення багатьма традиційними напрямами подорожей, у загостренні конкуренції, зростання пропозицій стандартизованих глобальних продуктів, у гармонійному поєднанні привабливих умов відпочинку і подорожей для повного задоволення потреб найвибагливіших туристів, у переході від економіки пропозиції до економіки попиту. Перераховано популярні і нові інноваційні напрями туризму, які на даному етапі є затребуваними у туристів, зокрема рекреаційний туризм, спортивний, споживчий, пригодницький, ностальгічний, зелений, екологічний, сільський, діловий, заохочувальний, бальнеологічний, медичний, релігійний, шопінг-туризм, фото-туризм та гастрономічний туризм. Надано характеристику кожному напряму туризму. Визначено топові види туризму, які у 2018 році в Україні користувалися найбільшим попитом – це культурно-пізнавальний, гірський, спортивний, екологічний та гастрономічний. Виокремлено проблемні напрями щодо туристичної привабливості України, а саме: незадовільний стан доріг у відпочинкових зонах, територіальна доступність областей, інформаційне забезпечення (мається на увазі знання іноземної мови), завищені ціни у відпочинкових зонах, культура обслуговування. Надано рекомендації щодо розвитку інноваційних напрямів туризму.*

Ключові слова: *туризм, інновації, туристичний тур, ринок, турист.*

Актуальність.

На сучасному етапі входження України у світовий простір господарювання туризм є важливим видом діяльності, який позитивно впливає на соціально-економічні умови та процеси. Туристична індустрія є однією із провідних і найбільш динамічних галузей світового господарства, джере-

лом стабільних валютних надходжень, фактором, що сприяє підвищенню рівня зайнятості, зростанню престижу країни та розбудові її економічної інфраструктури. Туристична галузь суттєво впливає на такі ключові галузі економіки, як транспорт і зв'язок, торгівля, діяльність готелів і ресторанів, охорона здоров'я, сільське господарство, тощо. Також туризм тісно пов'язаний із використанням історичної та природної спадщини, вивченням традицій та культур різних країн і саме тому є наочним прикладом того, як потрібно узгоджувати між собою вирішення завдань соціально-економічного зростання та сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Впровадження інновацій у туризмі завжди були об'єктом уваги великої кількості науковців у зв'язку зі складністю цієї проблеми. Дослідженню розвитку і функціонування туристичної галузі присвячено праці відомих вчених, таких як Т. І. Ткаченко, Г. І. Михайліченко, О. О. Любіцева, М. П. Мальська та інші. Але пошук інноваційних напрямків туризму потребують подальших досліджень.

Мета дослідження – дослідити туризм як один з факторів соціально-економічного розвитку та охарактеризувати його основні інноваційні напрями.

Матеріали та методи дослідження.

Під час написання статті були використані такі основні методи дослідження як: метод порівняння, економіко-статистичний, аналітичний та логічний методи, метод аналізу та синтезу, розрахунково-конструктивний метод.

Результати дослідження та їх обговорення.

Туризм на сьогоднішній день є однією з найбільш перспективною та провідною галуззю світової економіки. Просування бізнесу в туристичній сфері здатне гарантувати істотний вклад в економіку країни у наданні нових робочих місць, поповнення державного бюджету за допомогою сплати податків та відвідуванням України іноземними туристами.

За даними Держприкордонслужби у 2018 році було зафіксовано зростання кількості туристів із неприкордонних країн, а саме: з Іспанії на 68 %, Індії – 57,4 %, Великобританії – 47,3 %, Китаю – 38,8 %, Японії – 38, 8%, Литви – 23,4 %, Ізраілю – 21,7 %, США – 19 %, Італії – 15,4 %, Німеччини – 13,3 % та Франції – 9,2 % [3].

Разом із тим і українці почали більше подорожувати. Сукупні надходження туристичного збору та податкових платежів із туристичної галузі зросли у 2018 році на 20,7 % – до 4,2 млрд грн.

За даними українських мобільних операторів за 2018 рік зафіксовано 162,2 млн переміщень Україною абонентів мобільного зв'язку, з них 139,8 млн – українських і 22,3 млн – іноземних. До найбільш популярних для відвідування іноземцями областей входить Закарпатська, Одеська та Харківська області. Українці найбільше відвідують Київську, Львівську, а також Полтавську, Черкаську та Дніпропетровську області [3].

До факторів, які впливають на впровадження інновацій у туризмі прямий вплив має економічна ситуація в Україні, соціальне положення населення, національне законодавство. Виділемо такі характерні ознаки появи інновацій у туристичній діяльності:

- зростання потреб населення у знайомстві зі способом життя в інших регіонах і отримання нових знань;
- перенасичення населення багатьма традиційними напрямами подорожей;
- загострення конкуренції, зростання пропозицій стандартизованих глобальних продуктів;
- необхідність стримувати виїзд своїх громадян України у зони, аналогічні за умовами регіонам своєї країни (природа, культура, клімат);
- гармонійне поєднання привабливих умов відпочинку і подорожей (природних і культурних особливостей, можливостей проведення дозвілля, придбання специфічних товарів і спеціальних туристичних послуг) для повного задоволення потреб найвибагливіших туристів;
- технологічна революція та експансія послуг в економіці;
- перехід від економіки пропозиції до економіки попиту.

Необхідно зазначити, що саме мотивація лежить в основі туристичних уподобань, яка і виступає запорукою стрімкого розвитку туристичного бізнесу в тих країнах, які змогли задовольнити потреби подорожуючих, і відповісти на попит максимальною кількістю представлених пропозицій. Саме тому необхідно створювати туристичні тури, які базуються на нових інноваційних або удосконалених видах туризму (рис. 1).

Рекреаційний туризм – найбільш поширений вид відпочинку, який передбачає фізичне і психоемоційне відновлення, зміну обстановки. Цей вид туризму передбачає відпочинок біля моря або на природі з відвідуванням прилеглих пам'яток. Такий вид дозвілля підходить майже всім категоріям подорожуючих, починаючи від сімей з дітьми і закінчуючи пенсіонерами та молодими парами.

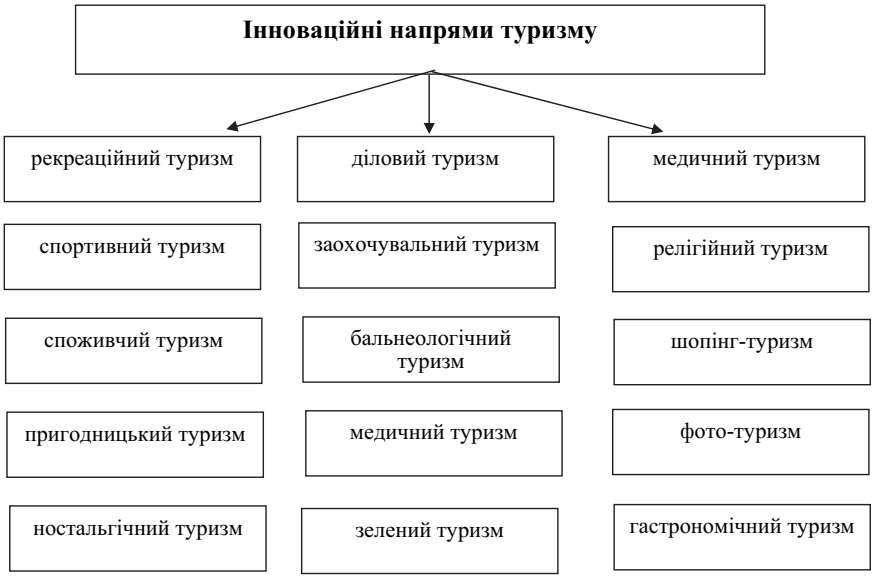

Рис. 1. Інноваційні напрями туризму

В основі екскурсійного туризму лежить прагнення людини до саморозвитку. Відвідуючи цікаві місця, мандрівники отримують можливість познайомитися із традиціями та унікальною історичною спадщиною країн і, крім того, поповнити новою цінною інформацією свій багаж знань.

Спортивний туризм користується популярністю у мандрівників різного віку. Існує два різновиди цього напряму, що передбачають активне і пасивне проведення часу. У першому випадку люди є учасниками самого процесу (активний туризм), а в другому – спостерігачами, які проявляють інтерес до певних видів змагань, чемпіонатів і т.д. Яскравим прикладом є ЄВРО 2012, під час якого Україну відвідало майже два мільйони туристів.

До традиційних видів спортивного туризму відносять:

- водний (вітрильний спорт, рафтинг);
- пішохідний (піші екскурсії);
- гірськолижний (зимові види спорту);
- велосипедний;
- автомобільний;
- гастрономічний.

Зазначимо, що розвитку спортивних видів туризму сприяла і організація інфраструктури, необхідної для активного і пасивного відпочинку (гірськолижних і велосипедних трас, басейнів, стадіонів) та можливість взяти напрокат необхідне спорядження. Яскравим прикладом спортивного активного туризму в Україні є Буковель.

Споживчий туризм пов'язаний із тими чи іншими формами експлуатації природних ресурсів. Класичним прикладом такого виду відпочинку є полювання та риболовля. Споживчий вид туризму жорстко контролюється законами всіх країн, для нього характерна сезонність, пов'язана з життєвими циклами тварин.

Пригодницький туризм в останній час став користуватися величезною популярністю серед відпочивальників. Сотні тисяч любителів екстримального відпочинку відправляються в подорож для того, щоб отримати свою порцію адреналіну. Сміливці по всьому світу подорожують на повітряних кулях, піднімаються в гори, стрибають з парашутами, занурюються до підводних глибин і досліджують печери, катаються на снігоходах або джипах по непрохідній місцевості, їдуть у гори на велосипедах, спускаються стрімкою течією на надувних човнах.

Ностальгічний туризм пов'язаний із поверненням людей до своїх витоків. Як правило, туристи приїжджають у рідні краї, щоб дізнатися більше про своє походження або історію свого народу. Цей вид сучасного туризму стає все більш популярним на ринку туристичних послуг, а ностальгічна мотивація все частіше фігурує у списку причин, що спонукали людей відвідати ту чи іншу країну.

Зелений туризм дає можливість спілкування з природою в її первозданній красі. Це блукання лугами, лісами, степами, у пошуках місць, не спотворених людиною.

Сільський туризм передбачає можливість пожити в умовах, максимально далеких від міської цивілізації, відчути всю красу сільського життя, взяти участь у роботі на фермі, полі або у саду, а заодно насолодитися невеликими екскурсіями до місцевих природних пам'яток.

Екологічний туризм представлений мережею невеликих готелів, пансіонатів, побудованих у самих відокремлених і тихих куточках нашої країни, які не зазнали згубного впливу глобалізації. Цей вид туризму покликаний підтримати крихкий екологічний баланс

між природою і людиною, виховати шанобливе ставлення до навколишнього середовища.

Діловий туризм отримав велике поширення в останні десятиліття завдяки посиленню бізнес-активності на різних континентах. Поїздки в рамках ділових відносин спрямовані на вивчення нових ринків збуту, пошук партнерів і сировини. До сучасних центрів ділового туризму можна зарахувати найбільші міста Європи, Північної Америки та Азії. Найчастіше туристи їдуть у відрядження для того, щоб взяти участь у конгресах, виставках, семінарах.

Окремо слід відзначити і заохочувальний туризм – подорожі, які фірми організовують спеціально для своїх співробітників у якості премії за відмінну роботу. Нерідко оператори розробляють окремі «інсентив»-тури, які передбачають найвищий рівень обслуговування і багату екскурсійну програму.

Бальнеологічний туризм. Світова туристична галузь навчилася використовувати природні ресурси для зцілення і відновлення здоров'я. Мандрівникам, що страждають різними недугами, такі види лікувального туризму дозволяють відчути на собі цілющу дію морських солей, грязей, водоростей, термальних і мінеральних вод, гірського повітря та інших продуктів природного походження. Лікування та профілактика захворювань здійснюються в комфортабельних санаторіях і курортах.

Медичний туризм на сьогоднішній день став одним із найбільш економічно вигідних як для приймаючої сторони, так і для пацієнтів, які можуть отримати послуги кращої якості за прийнятною ціною. Україна також потрапила до списку країн, рекомендованих для медичного туризму (порівняно з іншими країнами в Україні дешевші і якісніші стоматологічні послуги).

Релігійний туризм – один із найдавніших видів подорожей, що залишається актуальним і в наші дні. Мільйони туристів щороку відвідують центри світових релігій для того, щоб поклонитися святиням і доторкнутися до вічного. У центрі уваги даної категорії мандрівників церкви, собори, мечеті, духовно-просвітницькі товариства, святі місця з багатовіковою історією. Таких місць дуже багато в Ізраїлі, Саудівській Аравії, Італії, Чорногорії, Україні та інших країнах.

Шопінг-туризм – новітнє віяння туристичної індустрії, що з'явилося в нашій країні на початку 90-х років XX ст. У світі цей напрям хоч і не домінує, але все ж залишається стабільно популярним у певної категорії мандрівників, які полюбляють купувати товар в інших країнах. Мотивуючим фактором у даному випадку виступає відносна дешевизна або унікальність товару.

Фото-тури. Професійні фотографи та аматори відправляються в найбільш мальовничі місця, щоб відобразити їх на знімках і отримати безцінний досвід.

Гастрономічний туризм – це подорож із метою дегустації оригінальних страв і напоїв як вид тематичного відпочинку для справжніх естетів. Турист приділяє увагу знайомству з місцевою кухнею, з її особливостями. Гастрономічний туризм сприяє розвитку національної культури, його можна поєднувати і з іншими видами туризму, такими як подієвий, сільський, зелений, екологічний. Під час гастрономічного туру турист має змогу відвідати ресторани та інші заклади національної кухні, взяти участь у гастрономічних фестивалях, ознайомитися з історією та рецептурою національної кухні відповідно сезонів та саме найголовніше – спробувати себе у приго-

туванні національних страв. Гастрономічний туризм стає одним із головних мотивів для подорожей і цей тренд зростає. ЮНВТО бачить великий потенціал у гастрономічному туризмі і його здатності створювати робочі місця та сприяти підприємництву, майбутнім навичкам, а також способам підтримки підприємництва в сільських громадах.

Отже, як бачимо, туристична галузь продовжує інтенсивно розвиватися, реагуючи на зміни попиту на ринку та запити клієнтів. Постійно з'являються нові, інноваційні напрями і види туризму.

Провівши дослідження, можемо визначити топ 5 видів туризму, які в 2018 році в Україні користувалися найбільшим попитом. Це:

- культурно-пізнавальний;
- гірський або гірськолижний;
- велосипедний, водний та інші види спортивного туризму;
- екологічний;
- гастрономічний.

Разом із тим доречним є відзначити проблемні напрями щодо якості туристичних послуг в Україні. Це:

- незадовільний стан доріг у відпочинкових зонах;
- територіальна доступність областей;
- інформаційне забезпечення (мається на увазі знання іноземної мови);
- завищені ціни у відпочинкових зонах;
- культура обслуговування.

Отже, для подальшого розвитку туристичної індустрії необхідно створювати нові інноваційні туристичні продукти (туристичну пропозицію) України різнопланового характеру (з охопленням таких елементів як розміщення, транспорт, послуги гіда, перекладача, а також визначних пам'яток, відвідин музеїв, театрів, фестивалів, художніх салонів, вернісажів, галерей тощо), розрахованих на різні сегменти туристичного ринку.

Висновки.

Реалізація визначених інноваційних напрямів повинна стимулювати туристичну діяльність в Україні, посилити взаємозв'язок туризму з іншими пріоритетними сферами соціального, економічного і культурного розвитку окремих регіонів і всієї країни. У свою чергу, це сприятиме збільшенню авторитету України на світовому ринку туристичних послуг, поповненню державного бюджету і створенню потужної туристичної бази.

Перспективи подальших розробок у даному напрямі полягають у дослідженні маркетингових заходів щодо просування інноваційних видів туризму в Україні.

Список використаних джерел:

1. Михайліченко Г. І. Інноваційний розвиток туристичних підприємств: напрями змін та фактори впливу. Економіка. Управління. Інновації. 2012. С. 23-31.
2. Михайліченко Г. І. Аналіз існуючих методик оцінки інноваційного потенціалу підприємств сфери туризму. Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія: Економічні науки. 2015. № 1. С.98-102.
3. Міністерство економічного розвитку і торгівлі. URL: http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA
4. Туризм в Україні: проблеми та перспективи розвитку. URL: http://tourlib.net/statti_ukr/tourism_ukr.htm.
5. Статистичні показники ЮНВТО URL. : www.unwto.statistika.
6. Всесвітня туристична організація. URL: http://www2.unwto.org
7. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу. Монографія. К.: КНТЕУ, 2009. 463 с.

References

1. Mykhailichenko H.I. (2012) Innovatsiinyi rozvytok turystychnykh pidpryiemstv: napriamy zmin ta faktory vplyvu. Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii, 23-31.
2. Mykhailichenko H.I. (2015) Analiz isnuiuchykh metodyk otsinky innovatsiinoho potentsialu pidpryiemstv sfery turyzmu. Naukovyi visnyk Mykolaivskoho derzhavnoho universytetu imeni V.O. Sukhomlynskoho. Seriia: Ekonomichni nauky, 1 : 98-102.
3. Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli. Available at: http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA
4. Turyzm v Ukraini: problemy ta perspektyvy rozvytku. Available at: http://tourlib.net/statti_ukr/tourism_ukr.htm.
5. Statystychni pokaznyky YuNVTO. Available at: www.unwto.statistika.
6. Vsesvitnia turystychna orhanizatsiia. Available at: http://www2.unwto.org
7. Tkachenko T.I. (2009) Stalyi rozvytok turyzmu: teoriia, metodolohiia, realii biznesu. Kyiv: KNTEU, 463.

I. Kudinova (2019). Tourism as factor of socio-economic development and its innovation areas. *BIOECONOMICS AND AGRARIAN BUSINESS, 10(1): 50-57. http://doi.org//10.31548/bioeconomy2019.01.050*

Abstract. *The study of the development of the tourism industry is an urgent problem, which is due to its social significance. Tourism is one of the most dynamic and profitable among all sectors of the world economy. The article describes tourism as a factor of socio-economic development, which promotes the strengthening and spread of economic, social and cultural ties. Characteristic signs of the emergence of innovations in tourism activity are distinguished, which are the growing needs of the population in acquaintance with the way of life in other regions and the acquisition of new knowledge, the overpowering of the population by many traditional travel destinations, the intensification of competition, the growth of proposals for standardized global products, in a harmonious combination of attractive conditions of rest and travel to fully meet the needs of the most demanding tourists, in the transition from the economy of supply to the demand economy. The popular and new innovative tourism directions that at this stage are popular among tourists are listed, in particular recreational tourism, sports, consumer, adventure, nostalgic, green, ecological, rural, business, incentive, balneological, medical, religious, shopping tourism, photo -Tourism and gastronomic tourism. Characteristics are given for each direction of tourism. The topical types of tourism were determined, which in 2018 in Ukraine were in high demand - cultural-cognitive, mountain, sports, ecological and gastronomic. The problematic directions concerning the tourist attractiveness of Ukraine are identified, namely: unsatisfactory condition of roads in recreational zones, territorial availability of regions, information provision, means knowledge of a foreign language, inflated prices in recreational areas, culture of service. The recommendations for development of innovative directions of tourism are given.*

Keywords: *tourism, innovations, tourist tour, market, tourist.*

И. П. Кудинова (2019). Туризм как фактор социально-экономического-развития и его инновационные направления. *БІОЕКОНОНОМІКА ТА АГРАРНИЙ БІЗНЕС, 10(1): 50-57. http://doi.org//10.31548/bioeconomy2019.01.050*

Аннотация. *Исследование развития туристической индустрии является актуальной проблемой, обусловленной его общественной значимостью. Туризм является одним из наиболее динамичных и прибыльных среди всех отраслей мировой экономики. В статье охарактеризованы туризм как фактор социально-экономического развития, который способствует укреплению и распространению экономических, социальных и культурных связей. Выделены характерные признаки появления инноваций в туристической деятельности, заключающиеся в росте потребностей населения в знакомстве с образом жизни в других регионах и получения новых знаний, в перенасыщении населения многими традиционными направлениями путешествий, в обострении конкуренции, рост предложений стандартизированных глобальных продуктов, в гармоничном сочетании привлекательных условий отдыха и путешествий для полного удовлетворения потребностей самых требовательных туристов, в переходе от экономики предложения к экономике спроса. Перечислены популярные и новые инновационные направления туризма, которые на данном этапе востребованы у туристов, в том числе рекреационный туризм, спортивный, потребительский, приключенческий, ностальгический, зеленый, экологический, сельский, деловой, поощрительный, бальнеологический, медицинский, религиозный, шопинг-туризм, фото-туризм и гастрономический туризм. Охарактеризовано каждое направление туризма. Определены топовые виды туризма, которые в 2018 году в Украине пользовались наибольшим спросом – это культурно-познавательный, горный, спортивный, экологический и гастрономический. Выделены проблемные направления по туристической привлекательности Украины, а именно: неудовлетворительное состояние дорог в отпускных зонах, территориальная доступность областей, информационное обеспечение, имеется в виду знание иностранного языка, завышенные цены в отпускных зонах, культура обслуживания. Обоснованы рекомендации по развитию инновационных направлений туризма.*

Ключевые слова: *туризм, инновации, туристический тур, рынок.*